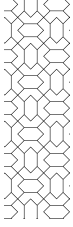

CITATION

Zeynel Abidin AYDIN, "Verses of 1-80 of Sûrat Âl-İmrân and the Question of Muhkem-Mutashâbih in the Context of Esbâb-ı Nuzûl Narrations", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 16, 16 (2019/16) pp. 153-169.

SEBEB-İ NÜZÛL RİVÂYETLERİ BAĞLAMINDA ÂL-İ İMRÂN SÛRESİNİN 1-80. ÂYETLERİ VE MUHKEM-MUTEŞÂBİH MESELESİ

Verses of 1-80 of Sûrat Âl-İmrân and the Question of Muhkem-Mutashâbih in the Context of Esbâb-ı Nuzûl Narrations

Zeynel Abidin AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi,

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü.

Assist. Prof.,

Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences.

zeynelaydin@ibu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7354-1671.

Öz

Muhkem-muteşâbih meselesi, Hz. Peygamber ve sahabe dönemleri hariç tutulursa başlangıçtan bu yana tartışılan ve üzerinde ittifak sağlanamayan hususlardan birisidir. Üzerinde ittifak sağlanamamasının en önemli sebeplerinden biri kanaatimizce, konunun sebab-i nüzûl bilgileri dikkate alınmadan değerlendirilmesi ve mecrasından uzaklaştırılmasıdır. Böyle olduğu içindir ki zaman içerisinde Kur'ân'ın tamamı muhkem-muteşâbihin konusu hâline getirilmiş ve muhtelif mezhep mensupları kendilerine göre listeler oluşturabilmiştir. Bu durum da bir mezhebe göre muhkem olan bir âyetin bir başkasına göre muteşâbih kabul edilebilmesi sonucunu doğurmuştur. Meselenin özüne uygun bir biçimde ortaya konulabilmesi için Âl-i İmrân sûresinin nüzûlüne dair kaynaklarımızda yer alan bilgilerin dikkatlice analiz edilmesinden başka çıkar yol gözükmemektedir. Bu bilgiler dikkate alındığında sûrenin ilk seksen küsur âyetinin, Hz. İsa'nın tanrılığı bağlamında Necrân Hıristiyan heyetiyle Hz. Muhammed arasında yaşanan tartışmalar üzerine nazil olduğu anlaşılmaktadır. Konuyu, sebab-i nüzûle dair bu bilgiler çerçevesinde inceleyen araştırmaların yokluğu -bir makale hariç ki onun da bizim ulaştığımız sonucu ortaya koymadığı görülmüştür- bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Âl-i İmrân Sûresi, Sebeb-i Nüzûl, Muhkem-Muteşâbih, Necrân Hıristiyan Heyeti, Hz. İsa'nın Tanrılığı.

Verses of 1-80 of Sûrat Âl-İmrân and the Question of Muhkem-Mutashâbih in the Context of Esbâb-ı Nuzûl Narrations

Abstract

The question of muhkem-mutashâbih is one of the issues that have been discussed since the beginning except for the periods of the Prophet and his Companions and

KAYNAKÇA

Zeynel Abidin AYDIN, "Sebeb-i Nüzûl Rivâyetleri Bağlamında Âl-i İmrân Sûresinin 1-80. Âyetleri ve Muhkem-Muteşâbih Meselesi", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZIFDER]*, 16, 16 (2019/16) ss. 153-169. **Makale Geliş T.:** 30/07/2019 **Kabul T.:** 05/12/2019 **Makale Türü:** Araştırma Makalesi.

have not been reached a consensus on. One of the most important reasons for the lack of consensus is the fact that the subject is to be generally evaluated without considering the esbâb-ı nuzûl narrations and deviated from its conduit. As such, the whole of the Qur'an has become the subject of muhkem-mutashâbih and the members of various sects have created lists according to themselves. This has resulted in the fact that one verse, which is muhkem according to one sect, can be accepted as mutashâbih for another. In order to be able to put forward the essence of the issue, there is no other way to carefully analyze the information contained in our sources about the revelation of Surat Âl- 'Imrân. When this information is taken into consideration, it can be seen that the first eighty verses of the surah are based on the discussions between the Christian delegation of Najran and Muhammad in the context of the godhood of Jesus. The absence of studies examining the subject within the framework of this information about the esbâb-ı nuzûl - except for one article, it was seen that it did not reveal the result we have reached - led us to do this research.

Keywords: Tafsîr, Sûrat Âl- 'Imrân, Esbâb-ı Nuzûl, Muhkem-Mutashabih, Najran Christian Delegation, The Godhood of Jesus.

GİRİŞ

Muhkem-muteşâbih meselesi, Tefsir usûlü ve ulûmu'l-Kur'an kitaplarının konu edildiği önemli hususlardan birisidir. Her ne kadar Kuran'ın farklı âyetlerinde muhkem ve muteşâbih kelimeleri müstakil olarak yer alsada da Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde bu iki kelime birlikte ve muhalif bir mefhumla kullanılmak suretiyle aralarındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir. Muhkem, köken itibarıyla "*hikmetli ve sağlam olan*" manasına geldiği için üzerinde cereyan eden bir tartışma olmamıştır. Ancak muteşâbih, "*birbirine benzeyen, karışıklık içeren, net olmayan*"¹ gibi anlamlara gelmesi hasebiyle ilk dönemlerden itibaren tartışılmış ve muteşâbih âyetlerin hangileri olduğu noktasında tam bir ittifak sağlanamamıştır.

Ulûmu'l-Kur'an kitapları, muhkem-muteşâbihle ilgili farklı bakış açılarını cem' etmiş ve nesilden nesile intikalini sağlamıştır. Örneğin Suyûtî'nin "*el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*" isimli eserine bakıldığında zaman muhkem-muteşâbihle ilgili çok sayıda yaklaşıma tanık olunur. Ancak bu yaklaşımların hangisinin muhkem-muteşâbihi yansıttığı sorulduğunda net bir cevap verilemez.² Binaenaleyh, muhkem-muteşâbihle

¹ "وأما المتشابه فهو أن يكون أحد الشئينين مشابها للآخر بحيث يعجز الذهن عن التمييز" Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981) 7: 180.

² Mustafa Öztürk, "Müteşâbih Kavramı Bağlamında Tefsir Usûlü'nün (Ulûmu'l-Kur'an) Mahiyeti Ve Pratik Değeri Üzerine Bir İnceleme", *Bilimname : Düşünce Platformu* 4/15 (2008): 42.

ilgili bu kadar farklı değerlendirme bir yönüyle zenginlik gibi görünse de bir başka açıdan konunun muallakta kalmaya devam etmesi anlamına da gelmektedir. Diğer taraftan tarihe damga vurmuş âlimlerden birisinin benimsediği bakış açısını baskın görüş olarak savunup kendi düşüncesini netleştirmeye çalışanlar da yok değildir. Bu bağlamda *muhkem*, tek anlamı olan ve manası anlaşılabilir âyetler; *muteşâbih* ise birden çok manaya ihtimalli olduğu için te'vîlini sadece Allah'ın bileceği âyetler şeklinde açıklanmaktadır.

Konuyla ilgili ülkemizde kaleme alınan çalışmalara bakıldığında kemiyet açısından az oluşları bir tarafa önemli bir kısmının meşhur müfessirlerin görüşlerini incelediği ve bir başka müfessirin bakış açısı ile mukayese ettiği; diğerlerinin ise muhkem ve muteşâbih âyetlerin sayılarındaki farklılıklar üzerine yazıldığı görülür. Mevzubahis çalışmalarda konuya sebep-i nüzûl rivâyetleri bağlamında yaklaşılmaması ve Âl-i İmrân sûresindeki âyetin bu çerçevede yorumlanmaması kanaatimizde ciddi bir eksikliklerdir. Bu açıdan Mustafa Öztürk'ün yaptığı "*Müteşâbih Kavramı Bağlamında Tefsir Usûlü'nün (Ulûmu'l-Kur'ân) Mahiyeti Ve Pratik Değeri Üzerine Bir İnceleme*" isimli çalışma, söz konusu âyetin sebep-i nüzûl rivâyetleri bağlamında değerlendirildiği tek inceleme olması sebebiyle takdire şayandır. Ancak bizim çalışmamız farklı sonuçlara ulaşması yönüyle alana katkı sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmamız Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetini merkeze alarak sûrenin nüzûlüne dair erken dönem İslam tarihi ve hadis kaynaklarında dile getirilen "*ilk 80 küsur âyetin Hz. İsa'nın tanrılığı bağlamında Necdî Hıristiyan heyetiyle Hz. Muhammed arasında yaşanmış olan tartışmalar üzerine nazil olduğu*" şeklindeki bilgiyi de göz önünde bulundurmak suretiyle muteşâbihâtın çerçevesine dair bir kanaat oluşturmaya çalışmaktadır. Bu yapılırken mezkûr kaynakların yanı sıra tefsir muellifâtı ve çağdaş dönemde kaleme alınan çalışmalar da taranmak suretiyle konunun analizi ve değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamızda muteşâbih âyetler tabirinin Kur'ân'ın tamamıyla ilgili değil, Bedir Savaşı'ndan sonraki yıllarda Yemen tarafından gelen Necdî Hıristiyan heyetinin, Meryem Oğlu İsa'nın tanrılığı bağlamında Hz. Muhammed'le yaptığı tartışmalara konu olan âyetlerle ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla muteşâbihâtın te'vîlini ilimde

derinleşenlerin de bilebileceği şeklindeki düşünce sahiplerinin bu arka plandan hareket ettikleri ve isabetli bir sonuca ulaştıkları kanaati hasıl olmuştur.

1. TEFSİRLERDE VE ULÛMU'L-KUR'ÂN KİTAPLARINDA MUHKEM-MUTEŞÂBİH MESELESİ

Ulûmu'l-Kur'ân kitaplarına ve tefsirlere baktığımız zaman muhkem-muteşâbihle ilgili çok farklı görüşlerin sıralandığına tanık oluruz. Bu görüşlerin en önemlileri şöylece ifade edilebilir:

Muhkemât, helal-haram gibi net olup kitabın aslını oluşturanlar; muteşâbihât, tilaveti benzer, manaları farklı olanlardır. Bir başka görüşe göre de lafızları farklı, manaları benzer olanlardır. Muhkemât; nâsih, helal, haram, hudûd, feraiz gibi inanılan ve kendisiyle amel edilenler, muteşâbihât; mensuh, mukaddem, muahhar, emsal, aksam gibi inanılan ama kendisiyle amel edilmeyenlerdir. Muhkemât, tek anlamı olanlar; muteşâbihât, birden fazla manayı muhtemil olanlardır. Muhkemât, vaz' olduğu üzere bulunan, tahrif ve değişime uğramayanlar; muteşâbihât ise tahrife ve değişime uğrayıp birden çok manaya ihtimalli olanlardır. Muhkemât, ulemanın manasını ve tefsirini bilebildiği, muteşâbihât ise *-kıyametin zamanı, deccalın çıkışı, İsa'nın nüzûlü, güneşin batıdan doğması gibi-* anlamını sadece Allah'ın bildiği âyetlerdir. Muhkemât, manası makul olanlar, zihinlerde soru işareti bulundurmayanlar; muteşâbihât ise namazların sayısı, orucun şaban ayında değil de ramazan ayında tutulması gibi sorgulanabilecek olanlardır. Muhkemât, manası yalnız başına bilinebilenler; muteşâbihât ise manası yalnız başına bilinemeyip başka âyetler yardımıyla bilinebilenlerdir. Muteşâbihât, “المص – المر – الر – الم” şeklindeki dört hurûf-ı mukatta'adır.³

Kaynaklarımızda yer alan bu görüşler incelendiğinde, ilim ehlinin ekserisinin, Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde geçen 'el-kitâb' kelimesini “Kur'ân'ın tamamı” şeklinde değerlendirerek bu sonuçlara ulaştıkları

³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Dr. Abdullah Mahmut Şahhâte (Mısır: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme, 1979), 1: 264; Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2015), 310.

anlaşılmaktadır. Ancak âyette yer alan ‘el-kitâb’ kelimesinin, sûrenin nazil olduğu yıllar dikkate alındığında Kur’ân’ın tamamını içermesinin mümkün olmadığı da anlaşılmaktadır.

2. SEBEB-İ NÜZÛL RİVÂYETLERİ BAĞLAMINDA ÂL-İ İMRÂN SÛRESİNİN 1-80. ÂYETLERİ

Sûrenin ilk 60 veya 80 âyetinin nüzûlüne sebep olarak kaynaklarda iki farklı rivâyet aktarılmıştır. Bunların tercihe şayan olanına göre sûrenin ilk 80 âyeti, Medine döneminin başlarında/hicri 3. yıl Yemen-Necrân Hıristiyan heyetinin Hz. Muhammed’le yaptığı tartışmalar üzerine nazil olmuştur.⁴ İbn Hişâm, heyetin gelişini Bedir Savaşı’ndan sonraki olaylar arasında zikretmiştir.⁵ Tefsirler, Âl-i İmrân sûresinin, Medine döneminin başlarında Enfâl sûresinden sonra nazil olduğunu belirttiğine göre, sûrenin tamamı olmasa bile büyük bir kısmının Uhud Savaşı’ndan önce vahyolunduğu anlaşılmaktadır.⁶

Sûrenin ilk 80 âyeti dikkatlice incelendiğinde tefsirlere yansıyan “İlk 80 âyetin Necrân Hıristiyanlarının Hz. Muhammed’le yaptığı tartışmalar üzerine nazil olduğu” şeklindeki bilginin eksik olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira bu bölümde hitap edilenler arasında Yahudilerin bulunduğu da görülmektedir. Buna binâendir ki İbn İshâk’tan rivâyetle bazı tefsirlerde sadece 61. mubâhele/lânetleşme âyetine kadar olan kısmın Hıristiyanlarla ilgili olduğuna dair kayıtlar düşülmüştür.⁷ Bu durumda sûrenin söz konusu bölümündeki bazı âyetlerin Necrân Hıristiyanlarının yanı sıra Yahudilerin de Hz. Peygamber’le ve Müslümanlarla olan diyaloglarına ve Kur’ân ile ilgili değerlendirmelerine binaen nazil olduğunun ifade edilmesi daha isabetli olsa gerektir. Zaten sûrenin ilk âyetlerinde önce Tevrat’a sonra İncil’e temas edilmesi de bu durumu teyit eder niteliktedir.

⁴ Mukâtil, *Tefsîr*, 1: 261; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-beyân fi te’vîli âyi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1415/1995), 3: 162.

⁵ İbn Hişâm, *es-Sîratu’n-nebeviyye* (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1990), 2: 188.

⁶ Muhammed b. İshâk, *es-Sîratu’n-nebeviyye* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2009), 351; Muhammed Tâhir b. Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr* (Tunus: Dâru’t-Tûnisiyye, 1984), 3: 267; Süleymân Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Ufuk Neşriyat, 1992), 2: 1.

⁷ Muhammed b. İshâk, *es-Sîratu’n-nebeviyye* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2009), 351; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 7: 166.

Necrân'dan gelenler içerisinde “İsa'nın bizzat Allah olduğuna” inananlar olduğu gibi, onun “Allah'ın oğlu” veya “üçün üçüncüsü” olduğuna inananlar da vardır.⁸ Hıristiyan heyetin temsilcileri Hz. Peygamber'e kısaca “İsa'nın tanrılığını” savunmuşlardır. Bunun üzerine sûrenin ilk bölümündeki âyetler nazil olmaya başlamış; öncelikle Allah'ın; kendisinden başka ilah olmayan, İsa'nın aksine ölmeyen ve varlığı hiçbir şeye bağlı olmayan/sürekli faal olan/yarattıklarını görüp gözetilen bir varlık olduğu vurgulanmıştır. Ardından Hz. Muhammed'e kitabın/vahyin bir amaç için inzal edildiği, bu vahyin aynı zamanda önceki ilahî kitapları tasdik ettiği, önceki ilahî kitaplardan Tevrat'ı Hz. Musa'ya (beraberinde diğer İsrailoğulları peygamberlerine) ve İncil'i de Hz. İsa'ya yine aynı Allah'ın vahyettiği dile getirilmiştir. Aynı şekilde bu vurgularla aslında söz konusu üç büyük kitabın (Zebur da dâhil edilirse dört büyük kitabın) birbiriyle uyum içerisinde olduğu, hepsinin aynı kaynaktan gelmesi hasebiyle aralarında çelişki bulunmasının imkânsızlığı hissettirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda daha sonra gelen peygamberlerin, öncekilerin getirdiklerini kaldırmakla değil tamamlamak ve zaman içerisinde tahrife uğrayan kısımlarını tashihle emrolundukları da gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.⁹

Bu çerçevede âyetin devamında Allah'ın “*furkân*”ı inzal ettiğine dikkat çekilmiştir. *Furkân*, ilim ehli tarafından farklı anlaşılmıştır. Kimisi onu üç kitabın ardından bir dördüncüsü/Zebur olarak yorumlamıştır,¹⁰ ancak müfessir Râzî “Zebur, öğütlerden oluşan bir kitaptır, onda şeriat yoktur.” diyerek bu görüşe karşı çıkmıştır.¹¹ Kimisi, “Allah'ın genel anlamda hak ile batılı birbirinden ayırması”; bazısı, “Allah'ın şeriat ahkâmı konusunda hak ile batılı ortaya koyması”; bazısı, “Allah'ın Hz. İsa'nın durumu hakkında doğru ile yanlış ortaya koyması”; bazısı da “insana bahşedilen akıl nimeti” şeklinde te'vil etmiştir.¹² Râzî ise ‘*furkân*’ kelimesi ile “Tevrat ve İncil'in nazil olduğu süreçte bahşedilen mucizeler kastedilmektedir”

⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3: 163; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 7: 166.

⁹ el-Mâide, 5/43-48; en-Neml, 27/76; Matta 5/17; 6/10.

¹⁰ Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûnu'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vil* (Riyad: Mektebetu'l-Ubeykân, 1418/1998), 1: 527.

¹¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 7: 174.

¹² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3: 168.

şeklinde bambaşka bir görüş ortaya koymuştur.¹³ Kanaatimizce buradaki ‘*furkân*’ sözcüğü ile Muhammed Abdüh’un da tefsirinde işaret ettiği üzere “*Allah’ın insana bahsettiği akıl nimeti*”ne dikkat çekilmiş¹⁴ ve bu nimeti doğru kullananların, konu özelinde bir beşer olan İsa’nın Tanrı olamayacağını kavrayacakları ve onaylayacakları hissettirilmeye çalışılmıştır. Ardından bütün bu gerçekleri göz ardı ederek Allah’ın vahdaniyetini ve yegâne ilah oluşunu inkâr edip İsa’nın Allah olduğunu ya da Allah’ın oğlu olduğunu benimseyen Hıristiyan grubun,¹⁵ günü geldiğinde şiddetli cezalara maruz bırakılacağı ve Allah’ın onlara bunun hesabını soracağı ifade edilmiştir.

Meryem oğlu İsa’nın tanrılığını iddia ederek Hz. Peygamber’le tartışan söz konusu Necrân Hıristiyanlarının dillerine doladıkları bu saçmalığın asılsız olduğunu ifade etme bağlamında daha sonra Yüce Allah tarafından, Yûnus sûresinin 18. âyetinde geçen, “*Şimdi siz Allah’a, göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?*” cümlesindeki muhteva çağrıştırılarak “*Göklerde ve yerde hiçbir şey O’nun bilgisi dışında değildir! Onların dediği gibi İsa Tanrı olsaydı her şeyden önce bunu bilmesi gereken Allah olmalıydı!*” hatırlatması yapılmıştır. Yine İsa’nın Tanrı olamayacağını teyit sadedinde, “*Sizi annelerinizin rahimlerinde dilediği gibi şekillendiren (mevcut şekli veren) de Allah’tır, O’ndan başka gerçek ilah yoktur; O, üstün kudret sahibidir ve yaptığı işleri sağlam yapandır.*” cümleleri paylaşılmış ve İsa’nın da anne rahminde vücut bulan bir fâni olduğuna dikkat çekilmiştir.¹⁶ Bu âyetlerin nazil olması ve doyurucu bilgiler vermesinin ardından Hz. Muhammed, Necrân’dan gelen Hıristiyanlara şunları söylemiştir: “*Allah’ın inzal ettiklerini kabul edin, Müslüman olun!*” Ancak onlar, “*Biz senden önce Müslüman olduk.*” şeklinde karşılık verince Hz. Muhammed, “*Yalan söylüyorsunuz, Allah’a çocuk isnad etmeniz, haça tapınmanız ve domuz eti yemeniz sizin Müslüman olmadığımızın göstergeleridir. Siz bir çocuğun*

¹³ Râzî, *Mefâtilu’l-gayb*, 7: 174.

¹⁴ Muhammed Abdüh - Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru’l-menâr*, 2. Baskı (Kâhire, Dâru’l-Menâr, 1974), 3: 162.

¹⁵ Abdurrahman b. Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm* (Riyad: Mektebetu Nazar el-Bâz, 1417/1997), 1: 396.

¹⁶ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, 1: 397; Muhammed Huseyn b. Mes’ûd el-Begavî, *Medîmu’t-tenzil* (Riyad: Dâru Tayyibe, 1409/1988), 2: 7.

babasına benzediğini; İsa'nın ölümlü olmasına karşın Rabbimizin ölümsüz olduğunu; Rabbimizin her şeyi koruduğunu, gözettiğini, rızıklandırdığını, ama İsa'nın bunlara muktedir olmadığını; Allah'ın yerde ve göklerde olan her şeyi bildiğini, ama İsa'nın Allah'ın kendisine bildirdikleri dışındakileri bilemeyeceğini; yine Allah'ın İsa'yı annesinin karnında yarattığını, annesinin onu karnında hamilelik süresince taşıdığını, sonra doğurduğunu, ardından besleyerek büyüttiğini; İsa'nın yeme-içme-tuvaletini yapma gibi ihtiyaçlarının bulunmasına karşın Allah'ın böyle ihtiyaçlarının bulunmadığını bilmiyor musunuz? Bütün bunları bildiğiniz hâlde İsa'nın Tanrı olduğunu nasıl iddia edebiliyorsunuz?” diye açıklamalarda bulununca bir müddet susmuşlar, fakat inatlarından ve kibirlerinden dolayı şunu söylemişlerdir: “Ey Muhammed sen Kur'an'da İsa'nın Allah'ın kelimesi ve ruhu olduğunu söylemiyor musun?” Hz. Muhammed, “Evet söylüyorum.” Deyince, “İşte bu bizim için yeterli.” deyip iddialarını savunmaya devam etmişlerdir.¹⁷

Bu girişten sonra muhkem ve muteşâbihin dile getirildiği cümleler paylaşılmıştır. Bu cümlelerde ‘kitâb’ı, Hz. Muhammed’e inzal edenin Allah olduğu vurgulanıp söz konusu ‘kitap’taki kimi âyetlerin vahyin ana esaslarını teşkil ettiği ve muhkem olduğu; diğerlerinin ise muteşâbih olduğu ifade edilmiştir. Sürenin, Medine döneminin başlarında nazil olduğu bilgisi dikkate alındığında buradaki ‘kitâb’ın, yaygın kanaatin aksine bugün düşündüğümüz anlamda Kur'an'ın tamamını kapsamadığı, buna mukabil Allah'ın Hz. Muhammed’e o ana kadar inzal ettiği vahiyleri içermesinin daha muhtemel olabileceği anlaşılmaktadır. Ancak bir değerlendirmeye göre buradaki kitaptan maksat Kur'an değil, Kitab-ı Mukaddes'tir. Zira Kur'an-ı Kerim'de geçen ‘kitâb’ kelimesi ile zaman zaman “Tevrat ve İncil”in kastedildiği müsellemdir. Mesela Ankebût sûresinin 47-48, Ra'd sûresinin 36-37. âyetleri böyledir. Yine Mücâhid ve Katâde gibi tâbiîn müfessirlerine isnad edilen bazı rivâyetlerde, hurûf-ı mukatta'a ile başlayan Ra'd, Hicr, Yûsuf¹⁸ gibi sûrelerin başında anılan ‘kitâb’ ile “Kitab-ı

¹⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 7: 167.

¹⁸ Yusuf kıssası Kur'an-ı Kerim'dekine çok yakın bir anlatımla Tevrat'ta anlatılmaktadır (Tekvin 37-50).

Mukaddes'in kastedildiğine dair bilgiler yer almaktadır.¹⁹ Ayrıca Âl-i İmrân sûresinin Tevrat'taki isminin 'Taybe' olduğu da Nakkaş'tan aktarılan malumat arasındadır.²⁰

Bu durumda Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde anlatılan muhkem ve muteşâbih âyetler Kur'ân'la ilgili değil, Kitab-ı Mukaddes'le alakalı olmaktadır. Yani Yüce Allah, Kitab-ı Mukaddes'te yer alan bazı bilgileri Hz. Muhammed'e vahyettiğini, bu bölümlerdeki kimi âyetlerin muhkem olmasına karşın diğerlerinin muteşâbih olduğunu hatırlatmakta; ardından da “*kalplerinde sapma meyli olanların*” muteşâbih olanlarla meşgul olup farklı çıkarımlar yapmak suretiyle insanların, özellikle de Hz. Muhammed'e inananların zihinlerini bulandırmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Bu bağlamda kimi ilim ehli tarafından muhkem âyetlerin En'âm sûresinin 151-154. âyetleriyle İsrâ sûresinin 23-39. âyetlerinde ifade edilen hususlar olduğu da belirtilmiştir.²¹ Onlara göre bu hükümlerin tamamı Levh-i Mahfuz'da mevcuttur ve Allah tarafından peygamberler aracılığıyla bütün ümmetlere vahyedilmiştir.²² Mevzubahis hükümler; “*Allah'a ortak koşulmaması, anne-babaya iyi davranılması, rızık korkusuyla çocukların öldürülmemesi, yüz kızartıcı fiillerden uzak durulması, Allah'ın kutsal addettiği cana kıyılmaması, yetimin malına dokunulmaması, ticarete hile yapılmaması, şahitlik durumlarında doğruluktan sapılmaması, ahde vefa*” gibi insan oğlundan beklenen erdemli davranışlardır. Bu hükümler daha önce Tevrat (Çıkış 20/1-17) ve İncil'de de (Matta 5/17, 21, 22, 46, 47; 19/18, 19, 21-29) Yüce Allah tarafından ilgili peygamberler aracılığıyla insanlığa iletilmiştir.

3. MUTEŞÂBİH ÂYETLER KONUSU

Muteşâbih âyetler konusu ulema tarafından farklı şekillerde anlaşılmıştır. Mesela Mukâtil b. Süleymân muteşâbihâtı “*الر - المر - المص - الم*”

¹⁹ Ateş, *Yüce Kur'ân*, 2: 4.

²⁰ Ebû Bekir el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-mubeyyin limâ tezammenehü mine's-sunneti ve âyi'l-furkân* (Beirut: Muessesetu'r-Risâle, 1427/2006), 5: 5.

²¹ Ebû Mansur Muhammed b. Mahmud el-Mâturîdî, *Te'vilâtu ehli's-sunne* (Beirut: Muessesetu'r-Risâle, 1425/2004), 1: 246.

²² Mukâtil, *Tefsîr*, 1: 263-264; Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 3. Baskı (Beirut: Âlemu'l-Kutub, 1403/1983), 1: 190.

şeklindeki dört hurûf-ı mukaatta'a olarak ifade etmiştir.²³ Yorumcuların ekserisine göre ise muteşâbihâtın maksat Kur'an'da yer alan ve farklı anlaşılmaya müsait olan âyetlerdir. Ancak bu âyetlerin hangileri olduğu konusunda ilim ehli arasında ittifak sağlanamamış, buna mukabil ihtilaflar vücut bulmuştur. Mesela Bâtınıyye ve Zâhiriyye, Kur'an'ın büyük çoğunluğunun muteşâbih olduğunu benimseyip âyetleri istedikleri gibi te'vîl edebilmişlerdir.²⁴ Bundan dolayı müfessir Râzî, her mezhep mensubunun kendi görüşüne uygun olan âyetleri muhkem, ters düşenleri muteşâbih saydığını dile getirmiştir. Sözelimi Mu'tezile'nin muhkem addettiği bazı âyetler Eş'ariler nezdinde muteşâbih kabul edilebilmiştir.²⁵ Kimi müfessirlere göre muteşâbih âyetler Hz. İsa ile ilgili "İsa'nın, Allah'ın Meryem'e ilka ettiği kelimesi olması, Allah'tan bir ruh olması, ölüleri diriltmesi, hastaları iyileştirmesi, topraktan kuş yaratması" gibi farklı yorumlanmaya müsait cümlelerdir.²⁶ Sûrenin sebep-i nüzûlüne dair rivâyetler dikkate alındığında Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetine konu olan muhkem-muteşâbihle aslında Kitab-ı Mukaddes'te Hz. İsa hakkında dile getirilen bazı bilgilerin (örnek olarak bk. Matta 1/18-25; 4/23-24; Yuhanna 11/37-44) kastedilmiş olması daha makul durmaktadır. Bunu, âyetin devamında etkili bir dille vurgulanan "*kalplerinde sapma meyli bulunanlar*"ın -ki bunların kimler olduğu aşağıda tartışılacaktır- muhkem âyetleri bırakıp mü'minlerin zihinlerini bulandırmak ve yanlış çıkarımlar yapmak suretiyle muteşâbihlerle meşgul olmaları bilgisi de teyid etmektedir. Bu yaklaşımı destekleyen bir başka delil de muteşâbihât konusunun, vahyin başlangıç yıllarında değil de Medine'ye hicretten sonraki senelerde -Hıristiyanların Hz. İsa'nın tanrılığı konusunu Hz. Muhammed'le tartıştıkları bir zamanda- gündeme gelmiş olmasıdır.

"*Kalplerinde sapma meyli bulunanlar*"ın kimler olduğu konusu ise muteşâbihâtın tayiniyle alakalı bir husustur. Mesela muteşâbihâtı, hurûf-ı mukatta'a olarak değerlendirenler, "*kalplerinde sapma meyli olanlar*"dan maksadın Yahudiler olduğunu söylemişlerdir. Bunun arka planında da Yahudilerin sûrenin başında geçen "الم"i ebced hesabı ile

²³ Mukâtil, *Tefsîr*, 1: 263-264.

²⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 3: 279.

²⁵ Öztürk, "Tefsir Usûlü'nün (Ulûmu'l-Kur'an) Mahiyeti", 31-33.

²⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 7: 180.

Hız. Muhammed'e ifade etmeleri *-ki ebced hesabına göre elifin rakam değeri bir, lâmin otuz, mîmin de kırktır-* ve ümmetinin ömrünün 71 yıl olacağı şeklinde yorumlamaları yatmaktadır.²⁷ Muteşâbihâtı, Kur'ân'ın farklı yorumlanmaya müsait âyetleri olarak değerlendirenlere gelince onlara göre *"kalplerinde sapma meyli bulunanlar"*, *"el-ibra bi umûmi'l-lafz lâ bi husûsi's-sebeb"* ilkesinden hareket edildiğinde, nuzûl çağında Kur'ân'a inanmayan ve Hız. Muhammed'le mücadele eden müşrikler ve kâfirler; sonraki dönemlerde de bunların uzantıları olarak ortaya çıkan Harûriyye ve Hâriciyye gibi zındık, kâfir, cahil ve bid'at ehli fırkalardır. Muteşâbihâtı, sadece Hız. İsa ile ilgili farklı yorumlanmaya müsait âyetler şeklinde benimseyenler ise *"kalplerinde sapma meyli bulunanlar"*ı Hız. Peygamber'le tartışan Necrânlı Hıristiyanlar olarak ifade etmişlerdir.²⁸ Âyet, gerek iç bütünlüğü gerekse içinde yer aldığı bağlam açısından değerlendiğinde, *"Kalplerinde sapma meyli bulunanlar"*dan maksadın Hız. İsa'nın kimliği konusunda Hız. Muhammed'le tartışan Necrânlı Hıristiyanlardan başkası olmadığı anlaşılmaktadır.²⁹ Zira onlar Hız. Muhammed'le tartışırken *"İsa'nın babası kimdir?"*, *"Sen, İsa'nın Allah'ın kelimesi ve O'ndan bir ruh olduğunu söylemiyor musun?"* gibi sorular sormuşlar, Hız. Peygamber'in *"Evet!"* diye karşılık vermesi üzerine, *"Artık başka söze hacet yok!"* deyip Hız. İsa'nın tanrısal hüviyete sahip olduğu inancını savunmaya devam etmişlerdir. Bunun üzerine de Âl-i İmrân süresinin ilk 80 küsur âyeti aşama aşama nazil olmuştur.³⁰

Bu âyetlerde İsa'nın tanrısal bir hüviyete sahip olmadığı, diğer insanlar gibi anne karnında gelişip büyüyen, doğan, yiyen-içen, tuvalet ve uyku gibi fiziksel ihtiyaçları bulunan bir fânî olduğu ifade edilince muteşâbihlerle meşgul olup insanların zihinlerini karıştırmak isteyenler tartışmayı derinleştirmeye yönelmişlerdir. Ancak Yüce Allah, bu noktadan sonra peygamberine onları mubâheleye (lanetleşmeye) davet etmesi şeklinde bir rehberlik yapmıştır. Ardından da mubâhele davetine icabet etmeyenleri/edemeyenleri müfsit/bozguncu olarak nitelendi-

²⁷ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 1: 190; Mâturîdî, *Te'vilât*, 1: 246-247.

²⁸ Kurtubî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 5: 22.

²⁹ Beğavî, *Meâlimu't-tenzîl*, 2: 9; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 7: 187.

³⁰ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadis* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2000), 7: 108-110.

rerek bu konuyu sonlandırmıştır. Zaten Necrânlı Hıristiyanlar da Hz. Muhammed’le lanetleşmeye yanaşamamışlar, bir peygamberle lanetleşmenin kendileri açısından iyi sonuçlar doğurmayacağını düşünmüşler ve bu noktada durmayı tercih ederek yurtlarına geri dönmüşlerdir.³¹

4. MUTEŞÂBİH ÂYETLERİN TE’VİLİ MESELESİ

Muteşâbih âyetlerin te’vîlini Allah’ın yanı sıra “*ilimde derinleşenler*”in de bilip bilemeyeceği, üzerinde durulmaya değer bir husustur. Ancak öncesinde “*ilimde derinleşenler*”in kimler olduğunun tespitine dair mülâhazaları hatırlamak faydalı olacaktır. Müfessirlerin kahir ekseriyeti, İbn Abbas’tan nakledilen “*Ben ilimde derinleşenlerdenim.*” ve Mucâhid’den aktarılan “*Ben muteşâbihâtın te’vîlini bilenlerdenim.*” tarzındaki bilgilerden hareketle³² “*ilimde derinleşenler*”i genel anlamda ulema olarak yorumlar-ken; âyeti, siyak-sibakı açısından ele alanlar ehl-i kitap âlimleri şeklinde te’vîl etmişlerdir. Nitekim Kur’ân’da geçen “*أتوا العلم/ilm*” ibaresi de çoğu yerde ehl-i kitap ulemasına delalet etmektedir.³³ Bu bağlamda Mukâtil b. Süleymân’ın söz konusu ulemayı Nisâ sûresinin 162. âyetinin tefsirinde isimleri geçen ve hicretten sonra Müslüman olan Abdullah b. Selâm ve arkadaşları şeklinde yorumlaması da dikkat çekicidir.³⁴ Zaten 8. âyetteki, “*Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola ulaştırdıktan sonra kalplerimizi hak ve hakikatten saptırma, bize rahmet ve merhametini lütfet!*” ve devamındaki dua cümleleri de söz konusu âlimlerin Allah’a yakarışlarını ifade etmektedir. Bu durumda muteşâbih âyetlerin te’vîlini Allah’ın yanı sıra “*ilimde derinleşenler*”in de bilmesinin önünde bir engel kalmamaktadır. Dahası âyetteki ifadenin nasıl anlaşılması gerektiği noktasında halef ve selef ulemasının benimsediği iki yaklaşımdan birisinin de bu yönde olması dikkatlerden kaçırılmamalıdır. İbn Abbas ve Mucâhid’e dayandırılan bu görüşe göre “*والراسخون في العلم*” tabiri, “*الله*” lafzına matuftur ve bu cümle ile Allah ilim sahiplerinin değerine işaret etmiş ve onların muteşâbihleri anlama noktasındaki meziyetlerine dikkat çekmiştir. Mâturîdî bu boyutu vurguladığı gibi aynı zamanda söz konusu cümle

³¹ Râzî, *Mefâtilu’l-gayb*, 7: 167.

³² Beğavî, *Meâlimu’l-tenzîl*, 2: 10.

³³ Öztürk, “Tefsîr Usûlü’nün (Ulûmu’l-Kur’ân) Mahiyeti”, 36.

³⁴ Mukâtil, *Tefsîr*, 1: 264.

ile ulemanın âyetteki muradı anlamakla emrolundukları şeklinde ikinci bir te'vîle de yer vermiştir.³⁵ Buna mukabil “والراسخون” ile başlayan kısmın yeni bir cümle olduğunu kabul edenler, görüşlerini İbn Ömer, Hz. Âişe, Abdullah b. Mes'ûd ve Ubey b. Ka'b gibi sahabilere dayandırmışlar ve muteşâbihâtın te'vîlini sadece Allah'ın bileceğini savunmuşlardır.³⁶ Ancak âyet, siyak-sibakı açısından değerlendirildiğinde birinci görüşün daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

5. MUTEŞÂBİH ÂYETLERİN KUR'ÂN'DA BULUNUP BULUNMAMASI HUSUSU

Ulemanın çoğunluğuna göre Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde dile getirilen muhkem ve muteşâbih Kur'ân âyetleriyle alakalıdır. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere söz konusu ilim ehli muteşâbihâtın tayini noktasında ihtilaf içerisindedir. Büyük çoğunluğuna göre muteşâbihât; melekler, cinler, kıyametin zamanı, ecel, ahiretteki ceza-mükâfat gibi konulardan bahseden ğaybî haberlerdir.³⁷ Diğer taraftan bu âyetlerde mevzubahis edilen muteşâbihât ile Kitab-ı Mukaddes'te Hz. İsa'nın hüviyeti hakkında yer alan bazı bilgilerin kastedildiğini düşünen ulema da söz konusudur. Kitab-ı Mukaddes'te bulunan bu âyetler Hz. Muhammed'e inzal edilince son vahye dâhil oldukları için doğal olarak Kur'ân'da da muteşâbihâtın varlığından bahsetmek mümkün hale gelmiştir. Bu durumda Kur'ân'daki muteşâbihât, sadece Hz. İsa'nın kimliği ile sınırlı kalmakta diğer konuları kapsamamaktadır. Bundan dolayı kimi müfessirler Yüce Allah'ın, Nahl sûresinin 44. âyetinde peygamberine hitaben “*Biz sana Kur'ân'ı inzal ediyoruz ki kendilerine inzal edilen şeyin ne olduğunu insanlara açıklayasın, belki bu sayede derinliğine düşünür ve öğüt alırlar.*” buyruğunu delil göstererek Hz. Muhammed'in bu görevini yerine getirdiğini, bundan dolayı Kur'ân'da muteşâbihâtın bulunmasının makul olmadığını; binaenaleyh nüzûl çağında Kur'ân'ın herhangi bir ifadesinin yanlış anlaşılmasının ya da sonraki dönemlerin

³⁵ Mâturîdî, Te'vîlât, 1: 248.

³⁶ Mâturîdî, Te'vîlât, 1: 248; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 3: 279-280.

³⁷ Abduh - Reşid Rıza, *Tefsîru'l-menâr*, 3: 165-167; Hasan Elik - Muhammed Coşkun, *Tevhid Mesajı Özlü Kur'ân Tefsiri*, 2. Baskı (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 154.

terimlerinde ifade edildiği üzere mubhem, muşkil ya da muteşâbih şeklinde nitelendirilmesinin imkânsızlığını savunmuşlardır.³⁸ Bu çerçevede değerlendirildiğinde muhkem ve muteşâbih ifadelerinin, âyetlerin lafızlarıyla değil, anlatılan konunun gayba taalluk etmesiyle alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu âyetin muhatapları Hz. Peygamber'e karşı çıkan dönemin Hıristiyanları ve Yahudileri olup amaçları Hz. Muhammed'e tabi olanların kalplerinde şüphe uyandırarak İslam'dan uzaklaşmalarını sağlamaktır.³⁹

Bu bağlamda Kur'an'ın tamamının 'muteşâbih' olduğunun beyan edildiği Zümer sûresinin 23. âyeti, aslında Kur'an'da çelişki bulunmadığını ve Kur'an âyetlerinin birbirini tasdik ettiğini açıklamaktadır.⁴⁰ Yine Kur'an'ın tamamının 'muhkem' olduğunun beyan edildiği Hûd sûresinin başındaki âyet de aslında Yûnus sûresinin girişinde yer alan “ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ / Bunlar hikmetli kitabın âyetleridir.” cümlesindeki gibi onun hak kelimeler olduğunu ve doğru manalar içerdiğini ifade etmektedir. Yoksa bunlar Âl-i İmrân sûresindeki muhkem-muteşâbih anlamında kullanılmamıştır. Zira Âl-i İmrân sûresindeki muteşâbih, Bakara sûresinin 70. “إن البقر تشابه علينا.” âyetinde olduğu gibi benzerlik, karışıklık anlamındadır; muhkem de bunun zıddıdır ki o da karışıklık bulunmayan, net olan manasındadır.⁴¹

Bu durumda Kur'an'da dile getirilen muteşâbihât, Hz. İsa'nın kimliği hakkında paylaşılan Kitab-ı Mukaddes âyetleriyle sınırlı kalmakta, yaygın kanaatin aksine mahiyetini sadece Allah'ın bildiği gayba taalluk eden diğer konuları içermemektedir. Dolayısıyla ulemanın ekserisinin sahip olduğu, “Muteşâbihât melekler, cinler, kıyametin zamanı, ecel, ahiretteki ceza-mükâfat gibi konulardan bahseden gaybî haberlerdir.” şeklindeki yaklaşım da zeminini kaybetmektedir.

SONUÇ

Muhkem-muteşâbih konusu -nüüzül ve sahabe dönemleri hariç tutulursa- başlangıçtan bu yana tartışılan ve üzerinde ittifak sağlanamayan

³⁸ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5: 29.

³⁹ Elik - Coşkun, *Tevhid Mesajı*, 155-157.

⁴⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 7: 180.

⁴¹ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5: 17.

meselelerdendir. Ulûmu'l-Kur'ân kitaplarına bakıldığında söz konusu tartışmaların Âl-i İmrân sûresi ilk 80 âyetinin nüzûl sebebinden bağımsız olarak yorumlanmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Söz konusu kaynaklara göre muteşâbihât; tilaveti benzer, manaları farklı olanlar; mensuh, mukaddem, muahhar, emsal, aksam gibi inanılan ama kendisiyle amel edilmeyenler; tahrife ve değişime uğrayıp birden çok manaya ihtimalli olanlar; *-kıyametin zamanı, deccalın çıkışı, İsa'nın nüzûlü, güneşin batıdan doğması gibi-* anlamını sadece Allah'ın bildiği âyetler; yalnız başına bilinemeyip başka âyetler yardımıyla bilinebilenler ve “ المر – الم – المص – الم ” şeklindeki dört hurûf-ı mukatta'a gibi çok farklı biçimlerde değerlendirilmiştir.

Hâlbuki ilgili bölümünün Hz. İsa'nın tanrılığı konusunda Necrân Hıristiyanlarının Hz. Peygamber'le yaptığı tartışmalar üzerine nazil olduğu görülmektedir. Hz. İsa ile ilgili Kitab-ı Mukaddes'te yer alan, “İsa'nın, Allah'ın Meryem'e ilka ettiği kelimesi olması, Allah'tan bir ruh olması, ölüleri diriltmesi, hastaları iyileştirmesi, topraktan kuş yaratması” türünden bazı bilgilerin, olduğu gibi Kur'ân'a yansması, işin hakikatini bilen Hıristiyan din bilginlerine rağmen Necrân Hıristiyan heyeti tarafından Hz. Muhammed'e inananların zihinlerini bulandırmak amacıyla art niyetli bir biçimde kullanılmıştır. Başlangıçta durum böyle olmasına rağmen ilerleyen zamanlarda âyetin sebep-i nüzûlünden bağımsız olarak ele alınması, ilim ehli arasında Kur'ân âyetlerinin tamamı üzerinde muhkem-muteşâbih mevzuunu gündeme getirmiş ve bu süreçle ilgili farklı bakış açılarının ve tartışmaların ortaya çıkmasıyla devam etmiştir. Neticede bir mezhebe göre muhkem olan bir Kur'ân âyeti, bir başkasına göre muteşâbih kabul edilebilir hâle gelmiştir. Sözgelimi Mu'tezile'nin muhkem addettiği bazı âyetler Eş'ariler nezdinde muteşâbih kabul edilebilmiştir. Bu, aslında muteşâbihâtla ilgisi olmayan konuların muhkem-muteşâbih başlığı altında değerlendirilmesi gibi garip bir durumu da ortaya çıkarmıştır.

Kur'ân'ın diğer sûrelerinde geçen *muhkem* ve *muteşâbih* kelimelerinin ise bağlamlarına uygun bir biçimde analiz edildiğinde Âl-i İmrân sûresinde mevzu edilenden farklı muhtevalara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda muhkem ve muteşâbihin, ulûmul-Kur'ân kitaplarında gündeme getirildiği gibi Kur'ân âyetlerinin tamamıyla ilgili de-

ğil, Kitab-ı Mukaddes'te Hz. İsa hakkında dile getirilen ve Kur'ân'a da yansıyan belli başlı konularla alakalı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda Mustafa Öztürk'ün "Müteşâbih Kavramı Bağlamında Tefsir Usûlü'nün (Ulûmu'l-Kur'ân) Mahiyeti Ve Pratik Değeri Üzerine Bir İnceleme" isimli makalesi konuyu sebep-i nüzûl çerçevesinde ele alması ve çarpıcı sonuçlara ulaşması hasebiyle dikkat çekicidir.

Muhkem-müteşâbih konusunun aslına uygun bir biçimde anlaşılması, Kur'ân'ı doğru tanıma ve sağlıklı tefsir etme adına oldukça önemlidir. Her şeyden önce nev-i beşere inzal edilen bir kitapta onun anlamadığı bir konunun mevzubahis edilmediği gerçeğiyle yüzleşilecektir. İkinci olarak Hıristiyanların kutsal kitabında kullanılan dilin mahiyetine dair hususiyetler fark edilmiş olacaktır. Üçüncü olarak Kur'ân'ın Hz. İsa ile ilgili söylemlerinde Kitab-ı Mukaddes'teki üslubu muhafaza ettiği görülecektir. Bütün bunların Kur'ân'ı doğru anlama ve Allah'ın insanlığa vermek istediği mesajları yanlış aktarmama adına ne denli önemli olduğu ise izahtan varestedir.

Bu çerçevede Kur'ân'ın, Âl-i İmrân sûresinin 7. âyeti bağlamında müteşâbihât olarak ifade ettiği hususların Kitab-ı Mukaddes üzerinden daha kapsamlı şekilde analiz edileceği yeni çalışmaların yapılması konunun doğru anlaşılmasına katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed - Reşid Rıza, Muhammed. *Tefsîru'l-Menâr (Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm)*. Kâhire: Dâru'l-Menâr, 1947.
- Ateş, Süleymân. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Ufuk Neşriyat, 1992.
- Begavî, Ebû Muhammed Huseyn b. Mes'ûd. *Meâlimu't-tenzîl*. Riyad: Dâru Tayyibe, 1409/1988.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-hadîs*. 3. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2000.
- Elik, Hasan - Coşkun, Muhammed. *Tevhid Mesajı Özlü Kur'ân Tefsiri*. 2. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Ferrâ, Yahya b. Ziyâd. *Meâni'l-Kur'ân*. 3. Baskı. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1403/1983.

- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tûnisiyye, 1984.
- İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Riyad: Mektebetu Nazar el-Bâz, 1417/1997.
- İbn Hişâm, *es-Sîratu'n-nebeviyye*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990.
- İbn İshâk, Muhammed. *es-Sîratu'n-nebeviyye*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.
- Kurtubî, Ebû Bekir. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-mubeyyin limâ tezammenehû mine's-sunneti ve âyi'l-furkân*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1427/2006.
- Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Mahmud. *Te'vîlâtü ehli's-sunne*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1425/2004.
- Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Thk. Dr. Abdullah Mahmut Şahhâte. Mısır: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme, 1979.
- Öztürk, Mustafa. "Müteşabih Kavramı Bağlamında Tefsir Usûlü'nün (Ulûmu'l-Kur'ân) Mahiyeti Ve Pratik Değeri Üzerine Bir İnceleme". *Bilimname* 4/15 (2008): 29-46.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtilü'l-gayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2015.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân fi te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûnu'l-ekâvîl fi vucûhi't-te'vîl*. Riyad: Mektebetu'l-Ubeykân, 1418/1998.